

«ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՏԵՏՐԱԿ»ՆԵՐՈՒՆ ԱՌԻԹՈՎ

Աշխատանքի անհրաժեշտ գործիքներ՝ Աշխատանքի չորս յաջորդական Տետրակներ կու գան ամբողջացնելու «ՀԱՅՐԵՆԻ ԱՂԲԻՒՐ» ընթերցարանները: Անոնց ձգտումը՝ լեզուի կենդանի ուսուցումն է միշտ, սակայն իբր նիւթ կամ մարզ ունենալով քերականակութիւնը, մարզ՝ որ չէր կրնար ներառուիլ դասագիրքերուն մէջ - առանց զանոնք տարապայմանօրէն խճողելու:

Այս «Տետրակ»ներէն իւրաքանչիւրի մուտքին կ'արժէ, կը հաւատանք, շեշտել ամբողջ շարքը հիմնող քանի մը սկզբունքներ.-

1. **Քերականական նիւթի եւ մեթոտի օգտագործում՝ լեզուի ուսուցման համար** - այս էր ու կը մնայ քերականութեան կոշումին մեր պատկերացումը՝ Միջնակարգ-երկրորդականի դասարաններն ի վեր: Քերականութիւնը՝ իբր լեզուաբանական-տեսական կրթանք՝ լրիւ դուրս կը ձգուի այս սահմաններէն: Բացառումին դրդապատճառները մանկավարժական են, իրական-գործնական. կրթական բարձրագոյն հիմնարկի յատուկ նիւթեր ու մեթոտ՝ անյարիւր են 12-15 տարեկան պատանի-պատանուիներու եւ մտակառոյցին ու շահագրգռութիւններուն, եւ կարիքներուն ու բացերուն: Յատկապէս Միջնակարգի երեք-չորս կարգերուն ու անոնց խճողեալ դասացուցակներուն մէջ, պարտինք ի գործ դնել բոլոր միջոցները՝ կարելի անբերքութեամբ կիրառական հայերէն սորվեցնելու համար - լեզուն ճիշդ գրել, լեզուն ճիշդ կարդալ-արտասանել, նաեւ -մինչեւ իսկ- ճիշդ խօսիլ... Մեր ուսուցիչներուն լաւ ծանօթ պայմաններուն մէջ, ու Սփիւտքի մինչեւ «լրիւ հայախօս» գօտիները ներառեալ, այս առաջնահերթութիւններէն անդին ամէն գիտելիք, ամէն նիւթ, ուզուի կամ ոչ, պերճանք է:

2. Ուրեմն, Աշխատանքի Տետրակներով ջանացած ենք քերականութեան նիւթը տալ խիստ ու զտուած՝ իբր ուղեցոյց վարժութիւններու, որոնք կը գրաւեն կարեւոր մասը, դասաւորուած՝ էջին իսկ վրայ կատարուելու յարմարութեամբ: Կարիք չունինք բնորոշելու վարժութիւններու ոճն ու տեսակները. արդէն առաջին ուշադիր ակնարկով մը՝ մեր գործակից-ուսուցիչները պիտի նկատեն, որ անոնք ունին «կառուցային» ներշնչում, կը միտին լեզուամտածողական ամբողջներու ընկալման կամ ստեղծման՝ գործարկումով, հեռու՝ տեսական փտրժակներէ: Ժամանակ խնայելու մտքով, պատրաստուած են ու տրամադրելի՝ «առարկայական» տիպի վարժութիւններու պատասխանները: Նոյն նպատակին կը ծառայէ ներդիր պրակը՝ Տ պատրաստ «գրաւոր»ներով (ստուգում կամ դասարանային աշխատանք):

Հոս երախտագիտութեամբ կը նշենք, որ «Տետրակ»ներու նիւթի թէ՛ վարժութիւններու ձեւաւորման մէջ (ինչպէս օրին՝ «Հայրենի Աղբիւր»ներու մշակումին), խորհրդատուութիւնն ու բարեկամական քաջալերանքը վայելած ենք վաստակաւոր պաշտօնակիցներու, մասնաւորապէս Գէորգ Գ-անտահարեանի, Լուսին Մալիքեանի եւ Շաղիկ Մկրտիչեանի: (չար՝ կարեւի կողք, ներս)

3. Քերականութեան նիւթի աւանդման մէջ, իբր լեզուամտածողութեան կաղապար-ստորոգութիւններ, ոչ-անտեսելի տեղ ունին **խօսքի մասերը** կամ **բառի տեսակները**: Անոնց ներկայացումը կը մնայ կարեւոր, նոյնիսկ եթէ, ինչպէս մեր հեռանկարին մէջ, քերականութեան բուն թիրախը լեզուի ճիշդ գործարկումն է: Ու մէկէ աւելի պատճառներ ունինք հոս՝ այդ ներկայացման համար, արեւելահայ (եւ գրաբարեան) համակարգին փոխարէն, պահպանելու խօսքի մասերու արեւմտահայ աւանդական դասակարգումը.-

- Գոյական (անուն).

- Բայ.

- Դերանուններ՝ անձնական, յարաբերական, ցուցական, ստացական, հարցական, անորոշ.

- Ածականներ՝ որական, ցուցական, թուական, հարցական, անորոշ.

- Ապա յաջորդաբար՝ Մակրայ. Շաղկապ. Կապ. Չայնարկութիւն. Յօդ:

4. Շատ ամփոփ՝ հոս կը թուենք այս նախընտրութեան պատճառները.-

- Աւելի քան հարիւրամեակէ մը ի վեր արեւմտահայ մանկավարժներու կողմէ մշակուած՝ այս դասակարգումը, սկսած Պոլիսէն՝ փոքր տարբերակումներով շարունակած է ու կը շարունակէ ճանաչում գտնել Սփիւռքի տարածքին:

- Այս դասակարգումը, բաւական տարբեր՝ դասական լեզուներու (հին յունարէն, լատիներէն, գրաբար) որդեգրածէն, **աւելի հաշտ է ժամանակակից լեզուամտածողութեան հետ**. նաեւ շատ աւելի **մատչելի**՝ մանկա-պատանեկան մտակառոյցներուն:

- Արդէն օրին ներշնչուած՝ մշակութային «բաց» համակարգի տէր արեւմտեան լեզուներու բնորոշներէն, արեւմտահայերէնը այսօր կը շարունակէ զոյակցիլ նոյն այդ ճիւղի լեզուներուն հետ (անգլերէն, ֆրանսերէն...): Երբեմն եռալեզու, նոյնիսկ քառալեզու կրթական կացութիւններու մէջ, հայերէնի եւ միւս լեզուներու **քերականական համակարգերու նոյնութիւնը** զգալի թեթեւացում է արեւմտահայ մանուկին ու պատանիին համար, մինչ դասական համակարգը շփոթումի եւ տրամաբանական մտակառոյցներու խախտումի պիտի առաջնորդէր:

- Եիշդ է, արեւելահայերէնը կը հետեւի դասական լեզուներուն, ուրեմն նաեւ գրաբարին (այլ հարց՝ պատմականօրէն ռուսերէնի միջնորդումով...): Անէն պարագայի, եւ որքան ալ բաղձալի ըլլայ հայերէնի զոյգ ճիւղերուն մերձեցումը այս մարզին ինչպէս այլ մարզերու մէջ, - առնուազն մանկավարժական տեսանկիւնէ՝ **անընդունելի է արեւմտահայ քերականութեան ենթարկումը** ձեռքանական այդպիսի կաղապարներու: Լաւ պիտի ըլլար՝ մեր կրթական պատասխանատուները աւելի մօտէն քննէին արեւելահայերէն քերականական համակարգի նորամուտ ու մեքենական այս կիրարկումը արեւմտահայ կրթական համակարգէն ներս, դիրքորոշուէին անոր հանդէպ: Առանց մանրամասնելու՝ ճշդ ենք. **կ'ակնարկենք «Գոյական անուն», «Ածական անուն», «Թուական անուն» եզրերու** ստեղծած շփոթին, ապա միւս **ածականներու** (ցուցական, անորոշ, հարցական...) **ընկալման իբր «դերանուն»**՝ իսկական դերանուններու կողքին, իր ստեղծած երկրորդ աստիճանի շփոթով: Եւ այսպէս՝ շարունակաբար...:

* * *

Քերականութեան կրթանքի ծառայական, օգտակար հանգամանքին այս շեշտումը, անտարբեր՝ լեզուաբանական-տեսական դիրքորոշումներու քաշքշուքին, կը ձգտի միջոցներու առաւելագոյն կեդրոնացումի, եւ լեզուամտածողական կենդանի գործարկումով՝ արեւմտահայ աշակերտը հասցնելու մայրենի լեզուի լաւագոյն տիրապետումի մը:

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ «ՀԱՅՐԵՆԻ ԱՂԲԻՒՐ» ՇԱՐՔ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՏԵՏՐԱԿ 1

(«ԳՐԱԽՈՐ»Ի ՈՒԹ ՀԱՐՑԱՐԱՆՆԵՐՈՎ ԱՄՔՈՂՋ ՏԱՐՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ)

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔԻՒՐՔՆԵԱՆ - ՄԱՐՕ ԳԱԼԱՅՆԵԱՆ-ՔԻՒՐՔՆԵԱՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1. Բառագիտություն - 1	էջ 2
2. Բառագիտություն - 2	4
3. Բառակազմություն - 1	8
4. Բառակազմություն - 2	10
5. Գոյական - 1	13
6. Գոյական - 2	17
7. Գոյականի նոր Պաշտօններ (Ստորոգելի, եւ Տեղի-ժամանակի լրացումներ)	22
8. Անձնական Դերանուն	26
9. Յարաբերական Դերանուն	31
- <i>Գրաւոր Ստուգումի հարցարաններ՝ Թիւ 1էն Թիւ 8 (Ներդիր պրակ)</i>	33-48
10. Որակական Ածական	50
11. Թուական Ածական	54
12. Ցուցական Ածական - Որոշիչ/ Անորոշ Յօդ - Ստացական Յօդ	56
13. Բայ - Սահմանական Եղանակի Ծանօթ ժամանակներ	58
14. Բայ - Սահմանականի Նոր ժամանակներ	64
15. Բայ - Հրամայական Եղանակ	68
16. Մակբայ	72
17. Կապակցողներ - Կապ, Շաղկապ	75
18. Նախադասություն	77

1

ԲԱՌ-ԱԳ-ԻՏՈՒԹԻՒՆ - 1

Ա - Բառ

- Բառ կը կոչենք հնչյուններու կամ գիրերու ամէն խումբ, որ իմաստ մը ունի:
- Ընդհանրապէս ամէն գիր կը ներկայացնէ հնչիւն մը: Երբեմն, որոշ գիրեր բնաւ չեն հնչուիր. երբեմն ալ՝ մէկէ աւելի գիրեր միանալով կու տան մէկ հնչիւն:

Նկատենք.-

- Հայերէնը ունի շուրջ 150 000 բառ: Անոնց ամբողջութիւնը կը կազմէ լեզուին բառամբերը, նոյնիսկ եթէ կարելոր մաս մը բառեր հազուադէպօրէն կը գործածուին:

1. Ամէն տողի դէմ գրէ՝ քանի բառ կը պարունակէ.-

- Պիտի պաղի՝ հիւանդանայ,- գանգատեցաւ մայրը:
- Բան չ'ըլլար,- հանգստացուցի ես,- անոնց արիւնը տաք է, արեւը՝ ջերմ:
- Արդեօք ո՞ր եմ, ի՞նչ կ'ընեն:
- Երբա՛մ ստուգելու:
- Շամբայ ելայ դէպի դրացիներուն պարտէզը, ուր տղաքը պիտի հաւաքուէին:

2. Վարը տրուած նախադասութեան ամէն մէկ բառին դէմ գրէ, թէ՛

ա. քանի՞ գիրէ բաղկացած է, բ. բարձրաձայն արտասանուած՝ քանի՞ հնչիւն կը պարունակէ.-

Շամբայ ելայ դէպի դրացիներուն պարտէզը:

	Գ.ԻՐ	Հ.ՆՉԻՒՆ
Շամբայ
ելայ
դէպի
դրացիներուն
պարտէզը

գ. Հոս գրէ՛ բառերը, որոնց մէջ գիրերը լստող հնչիւններուն հաւասար են. այնքան գիր՝ որքան հնչիւն.
..... (2 բառ)

դ. Անհատասար գիր եւ հնչյուն ունեցող բառերէն՝

- Հոս քով-քովի գրէ՝ անոնք՝ որոնք իրենց մէջ չհնչուող գիր ունին. ընդգծէ՝ այդ գիրը.-

..... (2 բառ)

- Իսկ հոս գրէ՝ անոնք, որոնց մէջ երկու գիր միացած՝ նոր հնչյուն սը կը հանուին.-

..... (1 բառ)

Բ - Վանկ

- Ամէն բառ կ'արտասանուի մէկ երկու կամ աւելի անգամներով: Մէկ անգամով արտասանուող հնչյուններ կը կազմեն վանկ սը: Վանկ սը կ'ունենայ միայն մէկ ձայնաւոր:

- Երբ տողադարձ կ'ընես, պէտք է «կտրես» ըստ վանկերու բաժանումին: Բաժնող գծիկը ենթամնայի գծիկն է:

- Վանկերու բաժանման ընդհանուր կանոնները պարզ են. զանոնք կրնաս հանել թիւ 4 վարժութեան օրինակներէն:

- Տողադարձին անմիջապէս նախորդող եւ յաջորդող վանկերը կը գրուին ճիշդ ինչպէս կ'արտասանուին. կը գրուին մինչ այդ շարուող -ը-երը:

3 . Տողադարձի վերաբաղ.-

Բարձրաձայն արտասանէ՝ հետեւեալ բառերը, ամէն մէկը գրէ՝ տրուած օրինակին ձեւով, եւ քովի փակագիծին մէջ աւելցուր «քանի՛ անգամով» արտասանուիլը, այսինքն քանի՛ վանկ ըլլալը.-

ա. օրինակ՝ *կե-ռա-սե-նի* (4)

դատար ()	խահանց ()
հոս ()	պատահեցաւ ()
մօտեցուցի ()	արեւը ()

բ. օրինակներ՝ *ան-հան-դարս-նի* (4), *կրտ-րել* (2), *գը-լու-խրս* (3)

փորձանքներ ()	շրթունքները ()
հանգստացուց ()	որկրամուլ..... ()

գ. օրինակներ.- *շաք-քը-սան* (3), *ըս-պա-սել* (3), *ժա-մադ-րու-րեան* (5)

սեղմուած ()	ստուգել ()
հոտուրտալ ()	զգուշութիւն..... ()
համբարուիլ ()	հանդարտութեամբ..... ()

- Յիշենք տողադարձի օրէնքները.-

ա. Եթէ ձայնաւորներու միջեւ մէկ բաղաձայն ունինք, զայն կ'անցընենք՝

բ. Եթէ երկու բաղաձայն ունինք՝

գ. Եթէ երեք բաղաձայն ունինք՝

4. Սրբագրել սխալ տողադարձուած բառերը աջի լուսանցքին մէջ գրելով ճիշդ ձևերը.-

Տասը բուպէ չէր անցած՝ տղաս ու Հանցը խոհանոց մտան: Տղոս վրայ ակնարկ մը՝ եւ հասկցայ, որ դժբախտութիւն մը պատահած էր: Դէմքն ու վրայ-գլուխը հող էր եւ քրտինք. վարի շրթունքը կը դողար, ու շապիկին մէկ թելը չկար: Եթէ գիրուկ, կլոր ծնօտը սեղմած չըլլար այդքան ամուր, անպայման պիտի լար:

.....
.....
.....
.....
.....

ՀԱՏՈՒԱԾ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

- *Կանոններ, նշումներ-*

- -ուան վերջատրութիւնները՝ միշտ -ն-ով: Եարբուան, օրուան, կնկան: Երբեք՝ շարբուայ...
- Անձրեւներէն, դոնէն. բացառական հոլովը՝ միշտ -է-ով:

- ♦ Եարբուան մը ան ձրեւներէն ետք, անամպ երկինքին վրայ կը շողայ արեւը:
- ♦ Եթէ գիշերը լուրեան մէջ ունկնդրես, թերեւս լսես վեր խուժող աւիշին աղմուկը:
- ♦ «Պիտի պաղի՝ հիւանդանայ: Հայրն ես, քան մը չընե՞ս:»
- ♦ Դեռ դուրսէն դուրս չէի ելած, երբ տղաս եւ Հանցը հեւալով մերս ինկան:

2

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ - 2

Հոմանիշ եւ Հականիշ

- Նոյն կամ մօտիկ իմաստ ունեցող բառեր կը կոչուին հոմանիշներ:
- Մօտաւորապէս իրարու հակառակ իմաստ ունեցող բառեր կը կոչուին հականիշներ:

1. Յիշէ՛ կամ գտի՛ր եւ դէմը գրէ՛ շեղագիր բառին հոմանիշը, որ դասին մէջ գործածուած էր.-

- ա. Այս իրիկուն եւ վաղը՝ Հանցին *ուրեկիք* չկայ:
- բ. Տղոս վրայ *նայուածք* մը ձգելով՝ հասկցայ, որ *սուկալի* բան մը պատահած էր:
- գ. *Հանդարտեցուցի* տղաս, եւ դրկեցի լուացունելու:
- դ. Մեր շան *սիրտը* *տիտուր* էր:

2. Գիծ-սլաքով հոմանիշները միացու՛ր իրարու.-

լուռ	կռիւ
առազակութիւն	ծնօտ
քողոքել	առողջանալ
աղորկ	գողութիւն
վեճ	անխօս
կզակ	զանգատիլ
բուժուիլ	արկած
փորձանք	սահուն

3. Գիծ-սլաքով ամէն մէկ բառ միացու՛ր իրեն հոմանիշ ասոյթին.-

Բայեր	
մեկնիլ	ետեւէն իյնալ
հետեւիլ	գործ ունենալ
մտնել	ճամբայ ելլել
զբաղիլ	ներս իյնալ

Ածականներ	
սարսափահար	աչքը ծակ
ազահ	կրակ ու բոց
անհամդարտ	տաքսիրտ
խանդավառ	լեղին վրբած

- Ամէն մէկ ասոյթը կը գործածեն բերանացի նախադասութեան մը մէջ:

4. Հոս տրուած ածականներէն (մէկ բառ, կամ մէկէ աւելի բառերով ասոյթ) ընտրէ՛ այն՝ որ սեւ գիրերով բառին հականիշն է, եւ գրէ՛ վարը՝ նախադասութեան քով.-

- *ժխորական - փարզլուիս - միտհոգ - անվնաս - աչքը կուշտ - ինքնավարահ*

- ա. Հասկցայ, որ չարաղէտ բան մը պատահած էր:
- բ. Մօրը դրական պատասխանէն՝ տղաս շատ ուրախացաւ:
- գ. Չէի գիտեր, որ այսբան հանդարտ մանչ մը ունիս:
- դ. Պզտիկը գլուխը շարժեց կասկածոտ:
- ե. Անհոգ՝ ուղղութեայ դէպի տղոց խաղավայրը:
- զ. Բառական շտես մարդ կ'երևի. ինչպիսի՞ կեանք ունեցած է արդեօք:

5. Հարցում մը ըրէ սեւ գիրերով տրուած բառին վրայ, եւ տո՛ւր ժխտական պատասխան՝ գործածելով հականիշ մը.-

Օրինակ. - Փողոց ելած մանչուկին մայրը անտարբեր է:

- Մանչուկին մայրը անտարբեր ՚ր է:

- Ոչ մանչուկին մայրը անտարբեր չէ, ուշադիր է:

ա. Կեռասենիին տակ հաւաքուած տղաքը անշարժ ու դժգոհ էին:

.....
.....

բ. Հանցը ուրախ դէմք ունէր:

.....
.....

գ. Մանչուկին բռնած գետնախնձորը եփած էր:

.....
.....

դ. Հանցը իրիկունը կուշտ քնացաւ:

.....
.....

ե. Գիշերը, երբ պապան արթնցաւ, անհոգ կ'երեւէր:

.....
.....

զ. Վերջին տեսարանին մէջ, կը տեսնենք, որ մանչուկը կարծր սիրտ ունի:

.....
.....

6. Հոմանի՞շ - Հականի՞շ

- Ընդգծէ՛ ամէն մէկ շարքի 1, 2, 3 բուագրուած բառերէն այն մէկը, որ՝

. իր իմաստով կը կապուի սկիզբի գլխագիր տրուած բառին,

. եւ ճշդէ՛ կը կապուի իբր ի՞նչ.- հոմանի՞շ (դէմը գրէ՛ ՀՈՄ)... հականի՞շ (գրէ՛ ՀԱԿ).-

Օրինակ՝ ՍՏՈՒՊԵԼ - 1. պատժել

2. ճշդիլՀՈՄ.

3. գրատել

ա. ԱՄՔԱՐԵԼ -

1. բարեփոխել

2. մեղադրել

3. հաւաքել

- բ. ԳՈՐՈՎԱԼԻ 1. անտարբեր
 2. բազմազբաղ
 3. եփած
- գ. ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ 1. խորհրդակցություն
 2. նախազգուշացում
 3. տպաւորություն
- դ. ԽՌՈՎԵԼ 1. տապկուիլ
 2. հաշտուիլ
 3. ծածկուիլ

ՀԱՏՈՒԱԾ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

- Կամոններ, նշումներ -

• Երբունք, ոտք, անցք, խօսք...՝ ք-ով: Այս -ք վերջաւորութիւնը հին հայերէնէն մնացած յոգնակիի մասնիկ է, որ բարդ բառ շինուած պահուն յանախ «կիյնայ»: Ուրեմն «ինկող» գ/ք հնչիւնը գրեթէ միշտ -ք- մը կ'ըլլայ - այդ հին յոգնակիի մասնիկը:

Մինչդեռ եթէ գ ունինք, արմատին մաս է եւ չիյնաք վտանգ → վտանգել, գորգ → գորգավաճառ:

• Բայական վերջաւորութիւններ՝ գիրքեր էր, կը բարախէր, չեն սպաններ...

-Եր / -էր վերջաւորութիւններու ուղղագրութիւնը ստուգելու արագ չեւ մը՝ մտքով խոնարհել՝ Չէի սպաններ, չէի բարախէր, չէր սպաններ... Առաջին մասը՝ չէր, փոփոխական է դէմքէ դէմք, ուրեմն → է-ով երկրորդ մասը՝ սպաններ, անփոփոխ կը մնայ → ուրեմն՝ ե-ով:

- Երկրորդ օրինակ՝ եթէ չքաշուէր: Խոնարհէ՝ Եթէ չքաշուէի, եթէ չքաշուէիր, եթէ չքաշուէր ... Գ. դէմքը, չքաշուէր, կերևի իբր դէմքէ դէմք փոփոխուող վերջաւորութեան չեւ մը, ուրեմն՝ → է-ով:

♦ Որոշեցին Հանցը պատժել իր որկրամուլութեան համար: Արդէն անպիտանը շատ գիրքեր էր:

♦ Պապային սիրտը կը բարախէր, ոտքերը կը դողային:

♦ «Գողերը կիները չեն սպաներ, դո՛ւն գնա նայելու», պիտի ըսէր, եթէ չքաշուէր:

♦ Նորանցքի լոյսին կոճակը դարձուց, եւ ուղղուեցաւ խեղանց:

♦ Աչքը մօտեցուց դրան ճեղքին: Տղան, շրթունքը մօտեցուցած շան ականջին, գորովալի խօսքեր կը փափար անոր:

ԲԱՌԱԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ - 1

Արմատ

- Արմատը բառի մը միջուկն է, անոր հիմնական իմաստայի մասը: Ան երբեմն կը գործածուի միայն բառերու կազմին մէջ (ինչպէս մտ- արմատը մտիլ բային մէջ), երբեմն ալ՝ նաեւ առանձին (ինչպէս տուն՝ ան-տուն ածականին մէջ):
 - Արմատը կրնայ կրել գրուելու ձեւի փոփոխութիւններ. կ'ըսենք՝ կը սղուի կամ կը ենչափոխուի:

1. Գտի՛ր եւ ամէն մէկուն քով գրէ՛ արմատը կամ արմատները (եթէ գիրեր փոփոխուած-սղուած են, դուն գրէ՛ նախնական ձեւով):
 - Կրնա՞ս եզրակացնել բառին իմաստը (գրէ՛ դէմը):-

- ա. աղմկալի
- բ. դիմաւորել
- գ. դնչիկ
- դ. անօգնական
- ե. անասուն
- զ. գթառատ
- է. անճար
- ը. խնամակալ

2. Ամէն բառի սեւ գիրերով տրուած արմատին քով ճշդէ՛ առանձին գործածութիւն ունեցող բառ է, թէ՛ միայն կը ծառայէ «անլի մեծ բառեր» կազմելու (գրէ՛ «ԱՌԱՆՉԻՆ» կամ «ՈՉ»). յետոյ այդ արմատով գտի՛ր երկու նոր բառեր.-

- ա. գրական 1. 2.
- բ. գիտութիւն 1. 2.
- գ. հիւրասիրել 1. 2.
- դ. հրացան 1. 2.
- ե. խոստում 1. 2.
- զ. քարեկամարար 1. 2.
- է. անշնչացնել 1. 2.
- ը. նորածին 1. 2.

3. Ամեն տողի վերջը՝ գրե՛ արմատը, որ կը կրկնուի բոլոր բառերում մէջ.-

- ա. վիճարանութիւն - բանավէճ - վիճելի
- բ. նորածին - ծննդաբերութիւն - ծնողական
- գ. անասուն - ճարտասան - ասմունք
- դ. աշագորկ - սեւաշեայ - ծակաշք
- ե. արարած - յայտարարութիւն - արարիչ

4. Ամեն տողի վրայ՝ ջնջե՛ չորս բառերէն այն մէկը, որուն արմատը (կամ արմատներէն մէկը) չի նոյնանար միւս երեքին հետ - հակառակ որոշ նմանութիւններու: Եթէ պէտք ըլլայ՝ բառարան նայե՛.-

- ա. ոտնագնդակ - եռոտանի - որոտում - ոտանաւոր
- բ. արժանիք - մեծարժէք - շարժական - անարժան
- գ. ծխախոտ - ցեխոտ - խոտակեր - ծովախոտ
- դ. մսիլ - մսավաճառ - մսկոտ - մսուր
- ե. քարանձաւ - անձնական - վեհանձն - անձնատրութիւն

ՀԱՏՈՒԱԾ ՈՒՂՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

- Կանոններ, նշումներ-

- Դէմք, գէր, մէջ՝ է-ով: Դէմք → դիմատրեյ, գէր → գիրնալ, մէջ → միջակ: Արմատ մը գրեթէ միշտ է-ով կը գրուի, եթէ իրմով կազմուած բառերու մէջ -ի- փոսած է:
- Ժողովել՝ -վ-ով (որովհետեւ բառը նսխասպէս եղած է ժողովել):
- Կու գար, կու տար, կու լար՝ երեք բայեր, որոնք կը-ի փոխարէն ունին կու: Տիրեմն ուշադիր՝ չգրե՛նք կ՛ (ինչպէս որ պիտի գրէինք կ՛ուտեր, կ՛ուզեր ...)

- ◆ Դուրսը կարկուտ կու գար, արար-աշխարհ իրար խառնուեք էր:
- ◆ Հօրս քերած շան ձագը խղճալի վիճակ ուն էր. բրջուած, դուռնը սառած: Պզտիկ ձայնով մը կու լար, կը հառաչէր եւ կը դողդոջար:
- ◆ Չամբարը քիչ մը մեծցաւ, գիրցաւ: Երբ դաշտէն տուն կու գայի, գիս կը դիմատր էր, կը փաթթուէր ոտքերուս, եւ բերկրանքէն կը ցատկոտ էր:
- ◆ Երբ կու գար աշունը՝ յորդ անձրեւներով, Չամբարը եւ ես հորթերը կը ժողվէինք մեծ քարայրի մը մէջ:

4

ԲԱՌԱԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ - 2

Ա - Բարդ բառ

- Արդեն գիտենք, որ երկու արմատներու միացումով կազմուած բառը կը կոչուի բարդ բառ:
- Բարդ բառին երկու արմատները կրնան իրարու կցուած ըլլալ՝
 - ա.- առանց յօդակապի (ծովափ),
 - բ.- -ա- յօդակապով (մանկապարտեզ),
 - գ.- ի + ա → ե ձևով (զարի + ա + ջուր → զարեջուր),
 - դ.- ու, գ, ի, ըստ յօդակապերով (տակնուփրայ, հետզհետէ, զառիվեր, օրրստօրէ):

1. Գէժը գրէ՝ ամէն մէկուն արմատ-բառերը, եւ ճշդէ՛ անոնք ինչպէ՞ս միացած են (գրէ՛՝ ՈՒՂՂԱԿԻ, կամ «Ա» ՅՕԴԱԿԱՊՈՎ):

Այսպէս՝

տանտէր.- *տուն* եւ *տէր* միացած է՝ *ուղղակի*

- ա. լուսաստղ.- եւ միացած է՝
- բ. կարգադրութիւն .- եւ միացած է՝
- գ. ջրաման .- եւ միացած է՝
- դ. իրարանցում .- եւ միացած է՝
- ե. հետաքրքիր .- եւ միացած է՝
- զ. գրառատ .- եւ միացած է՝
- է. սրընթաց .- եւ միացած է՝

2. Գէժը գրէ՝ ամէն մէկուն արմատ-բառերը, եւ ճշդէ՛՝ ո՞րն է զանոնք միացնող յօդակապը.-

- ա. բարեսիրտ .- եւ միացած է՝
- բ. հոգեհանգիստ .- եւ միացած է՝
- գ. տարեդարձ .- եւ միացած է՝
- դ. հետզհետէ .- եւ միացած է՝
- ե. զարեհաց .- եւ միացած է՝
- զ. ելիւիջ .- եւ միացած է՝

- է. կրակուրաց .- եւ միացած է'
- ը. օրըստօրէ .- եւ միացած է'
- թ. գառիվեր .- եւ միացած է'
- ժ. լացուկոծ .- եւ միացած է'

3. Տրուած ամէն մէկ բառի արմատներէն դատելով՝ ջանա՛ հանել բառին իմաստը, եւ բառարանի մէջ ստուգելէ ետք՝ գայն գրէ՛ դէմը.-

- ա. բազմանկիւն.-
- բ. եռոտանի.-
- գ. լուսարձակ.-
- դ. շրջանաւարտ.-
- ե. անբոխավար.-
- զ. բառերասէր.-

Բ - Ածանցաւոր բառ եւ ածանց-մասնիկ

- Որոշ բառեր կազմուած են արմատ եւ մասնիկէ մը: Մասնիկը արմատին կ'աւելցնէ նոր իմաստ մը: Այս մասնիկը առանձինը իմաստ ու գործածութիւն չունի. կը կոչուի **ածանց-մասնիկ**: Կազմուած բառը կը կոչուի **ածանցաւոր բառ**:
 Օրինակ՝ տ-կար, ծառ-աստան:
 - Արմատէն առաջ դրուող ածանցը կը կոչենք նախածանց մասնիկ, արմատէն ետք դրուողը՝ վերջածանց: Այսպէս՝ տ- նախածանց մասնիկ է, իսկ -աստան՝ վերջածանց մասնիկ:

4. Շրջանակի մէջ առ հետեւեալ բառերուն արմատը. բովը գրէ՛ ածանց-մասնիկը.-

- ա. ծառաստան
- բ. բքենի
- գ. տծեւ
- դ. իշուկ
- ե. անհանդարտ
- զ. վիրաւոր
- է. գիւղացի
- ը. վերադարձ
- թ. հպարտօրէն
- ժ. դժգոհ

5. Բերանացի բացատրե՛ք վերի վարժութեան ածանց-մասնիկներն ամեն մեկը ի՞նչ իմաստ կը բերէ արմատին: Յետոյ ամեն մեկ մասնիկով կազմե՛ք ածանցաւոր նոր բառ մը.-

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

6. Շրջանակի մէջ առ ամեն մեկ բառի արմատը (կամ արմատները). քովը գրե՛ք ածանց-մասնիկ(ներ)ը նախածանց եւ վերջածանց: Յետոյ բերանացի տո՛ւր բառին իմաստը.-

- ա. անվարժութիւն
- բ. կարգադրութիւն
- գ. անպատուարեր
- դ. հետաքրքրական
- ե. անկարգապահութիւն
- զ. անխտհեմութիւն

ՀԱՏՈՒԱԾ ՌԻՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

- *Կանոններ, նշումներ-*

- Եղբայր կը գրուի -ղբ-ով, յաղթանակ՝ -ղթ-ով (չփոքշուիլ գրել յա-ով):
- Չանազանել - Առանց՝ արմատ ունի -անց (անցք, անցնիլ). իսկ առանձին՝ արմատ ունի անծ-:
- Յիշել - Դատնալ՝ -ոն, իսկ դարձաւ՝ -րծ-

- ♦ Եղբայրներս եւ գիղացիները, հեռուն կանգնած, մտրուկին մասին կը խօսէին:
- ♦ Լէյլանը կոր վիզը դարձուց, եւ հրեղէն աչքերը պտտացուց բազմութեան վրայ:
- ♦ Մեր բարեկամութիւնը զիս Լէյլանին իսկական տէրը կը դարձնէր, բայց մեծ եղբայրներուս հպարտութիւնը չէր ներեր ընդունիլ իմ յաղթանակս:
- ♦ Երեկոյ մը, դպրոցէն դառնալէ ետք, մէջս փափաք մը արթնցաւ Լէյլանը ջուրի տանելու առանձինս առանց օգնութեան: Նաեւ եղբայրներս կը մտածէի. շատ կը յոգնէին:

ՓՈՅԱԿԱՆ - 1

Ա. Գոյականներ

- Գոյականը գոյութիւն ունեցող որեւէ բանի անունն է: Ան կ'անուանէ բոլոր անձերը (տղայ, առօրիշ), բոյսերը (վարդ, տանձենի), կենդանիները (Լէյլան, արջ), վայրերը (քաղաք, Երազած), իրերը (արոտ, մատիտ), երևոյթները կամ գաղափարները (հոտ, կեղծիք):
- Կրճանք նաեւ ըսել, որ գոյականները երկու տեսակ են՝ բանձրացական (նիւթական) կամ վերացական:

1. Ընդգծէ՛ գոյականները վարի նախադասութիւններուն մէջ.-

- Մերուկը բացատրեց, որ ես ճամբորդ եմ եւ բարկացած եմ, որ ինձի նեղութիւն կուտան:
- Դեպի քարաւի երբալու ատեն, լրտեսը զիս կը դիտէր. ան աչքերը չհեռացուց պայուսակէս:
- Մթնածորը առաջին ձիւնէն ետք կը փակուի. ամբողջ ծմեռը մարդ չի կրնար ոտք դնել աշխարհէն մտջուած այդ անկիւնը: Պանինը՝ անտառապահը, իր շուներով հոն մինակ կը մնայ ձիւնին մէջ պտտող եւ սնունդ փնտռող արջերուն ու վարազներուն հետ:
- Տղուն կեանքը միօրինակ եղած էր. բայց մտրուկը փոփոխութիւն մտցուց անոր մէջ:
- Արմէն Գարօն ոստիկանին ըսաւ, որ Կիպրոսէն կուգայ եւ Յունաստան կ'երբայ:

2. Վարի վեց սինակներուն տակ ընդօրինակէ՛ վարժութիւն 1ի գոյականները՝ զանոնք դասաւորելով ըստ իմաստի (նայած թէ ինչի՛ անուն են): Կրկնուող գոյականները դի՛ր մէկ անգամ: Նկատի ա՛ն նաեւ յատուկ անուն-գոյականները.-

1. Անձի անուններ	2. Բոյսի/կենդանիի անուններ	3. Տեղի անուններ
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
4. Իրի անուններ	5. Տեսնող, լսող, հոտի, համի...	6. Պաղափար-անուններ
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Բ - Հասարակ և յայտուկ գոյականներ

- **Պոյական մը կ'ըլլայ հասարակ, եթէ կ'անուանէ իրենց տեսակին մէջ մեծ քիով գոյութիւն ունեցող բաներ (մարդ, երկիր): Կ'ըլլայ յատուկ, եթէ կ'անուանէ իր տեսակին մէջ միակ եզող բան մը (Արամ, Չինաստան):**
- **Յատուկ անուններու առաջին գիրը կը գրենք զլսագիր:**

Նկատեն՝

- **Անձերու անուն-ձախանունները, վայրերու եւն. տրուած մասնաւոր անունները, երկիրներու անունները՝ բոլորն ալ կը սկսին զլսագիրով: Այսպէս՝ Յովհաննէս Յովհաննէսեան, Վան, Հայաստան...**
- **Շարքուան օրերուն եւ տարուան ամիսներուն անունները նոյնպէս նախընտրելի է սկսիլ զլսագիրով: Այսպէս՝ Երեքշաբթի, 6 Յունուար...**
- **Եթէ անձերու, վայր-երկիրներու եւն. անունները մէկէ աւելի բառերէ բաղկացած են, այդ բառերէն իրաբանչիւրը կը սկսի զլսագիրով: Այսպէս՝ Գրիգոր Նարեկացի, Արիւծ Մներ, Երոպական Համայնք, Հայ Օգնութեան Միութիւն, Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութիւն:**

3. Ամէն պարբերութեան քով ընդօրինակէ՛ յատուկ-անուն գոյականները՝ սրբագրելով առաջին գիրը-

ա. Մեր քաղաքին՝ պէյրոսի պողոտաներէն մէկը կը կոչուի արմենիա պողոտայ:

բ. Ընկերութիւն՝ նանօրը կ'ապրի հարաւային ֆրանսայի գլխաւոր քաղաքին՝ մարսէյի մօտերը. իսկ զարմիկս՝ վարդանը վերադարձած է իր ծննդավայրը, այսինքն լիբանան:

գ. Երեկ դպրոցէն անցանք եւ հայ օգնութեան միութեան կեդրոնը համդիպեցանք:

բ. Հայ ժողովուրդի սուրբ գիրքերէն է նարեկը, գրուած՝ գրիգոր նարեկացիի կողմէ, որ սարած է վաճառի լիճին մօտ, հայաստանի վասպուրական նահանգին մէջ:

է. Այսօր դաշնակցային պետութիւններ են ամերիկայի միացեալ նահանգները եւ քանադան: Նաեւ երբայական համայնքը կը պատրաստուի դաշնակցային պետութիւն դառնալու:

զ. Դիցազնավէպի հերոս է սասունցի դաւիթը, իսկ կարօն, սագօն եւ ֆարիատը վէպի հերոսներ են:

է. Մեր քաղը կը գտնուի սիւտնիի հիւսիսը, իսկ սիւտնին կը գտնուի ատարալիոյ հարաւ-արեւելքը:

բ. Հին յոյները կը հաւատային, թէ աստուածներ կ'ապրին յունաստանի հիւսիսը գտնուող ողիմպոս լեռան վրայ:

4. Մեւ գիրքով տրուած հասարակ անուն-գոյականները փոխարինէ՛ կամ ամբողջացո՛ւր յատուկ-անուն գոյականով մը: Ուշադրութի՛ն գլխագիրներուն.-

ա. Ինքնաշարժը քեզ եւ ընկերդ (.....) կը տանէր դէպի քաղաք (.....):

բ. Նաոր նեղուցէն (.....) անցաւ եւ մտաւ բաց ծով. նստապետը քիչ մը մտահոգ էր այս ծովուն (.....) վրայ փշող հովերով:

գ. Դուք ծանօ՞ք էք այդ միութեան (.....). կ'ըսեն, որ քաղաքի (.....) բնակիչներէն շատեր անդամ են անոր:

դ. Ծանօթ երգ է այդ երգը (.....). նուիրուած է ֆետայիի մը (.....):

ե. Պատմութեան ուսուցիչը պատմեց այդ հերոսներու (.....) պատմութիւնը. անոր ընթացքին է որ գտնուած է հայոց սպարապետը (.....):

Գ - Եզակի եւ յոգնակի գոյականներ

- **Գոյականներու եզակին եւ յոգնակին ծանօթ են մեզի: Եզակի գոյական մը յոգնակի կը դառնայ՝**
 - եր մասնիկի յաւելումով, եթէ միավանկ է:
 - ներ մասնիկի յաւելումով, եթէ երկու կամ անլի վանկ ունի:
- **Որոշ առարկայ-գոյականներ չեն կամրուիր: Ուրեմն անոնք հազուադէպօրէն կը վերածուին, կամ երբեք չեն վերածուիր յոգնակիի: Օրինակ՝** հսկողութիւն, ընթացք:

Նկատի՛նք.-

- Քանի մը միավանկ գոյականներ, յոզնակիի վերածման պահուն, մէջտեղ կը հանեն իրենց հին արմատին տառը.- լեռն → լեռն-եր, դուռն → դռն-եր:
- Որոշ գոյականներ յոզնակիի վերածման պահուն կ'ենթարկուին սղումի (դուռ → դռներ) կամ ուղղագրական փոփոխութիւններու (ճամբայ → ճամբաներ):
- Որոշ գոյականներ կը գործածուին երբեմն հին յոզնակիի ձեւով. մարդիկ, տղաք:

5. Վերածէ յոզնակիի (Պահէ՛ անփոփոխ որոշ բառեր, որոնք առհասարակ յոզնակի չունին).-

- աչք	- նաւակ
- ծերունի	- նաւավար
- մարդ	- լրտես
- ակնբարթ	- նեղութիւն
- հսկողութիւն	- տղայ
- դէմք	- ընթացք
- դուռ	- ճամբայ

6. Պատասխանէ՛ բերանացի.-

- Նախորդ վարժութեան մէջ յոզնակիի վերածած բառերէդ՝ *նեղութիւն, հսկողութիւն, ընթացք...* հազուադէպօրէն կը գործածուին յոզնակի թիով. անլի յաճախ կը մնան եզակի: Ինչո՞ւ:
- *Ճամբայ, տղայ* բառերը յոզնակիի վերածուելով ի՞նչ ուղղագրական փոփոխութիւն կը կրեն:
- *Դուռ, մարդ* գոյականներու յոզնակիները ինչո՞վ դուրս կը մնան կանոնէն:

7. Բարդ բառերը յոզնակիին կ'առնեն -եր կամ -ներ՝ համաձայն հետեւեալ կանոններուն.

- . եթէ երկրորդ արմատը բազմավանկ է, ամբողջ բառը կ'առնէ -ներ մասնիկը.
- . եթէ երկրորդ արմատը միավանկ է, ամբողջ բառը կ'առնէ -եր մասնիկը (այս վերջին պարագային՝ կան կարեւոր բացառութիւններ, որ կը տեսնես անլի ուշ):

- Սեւ գիրերով տրուած բարդ բառերը վերածէ՛ յոզնակիի (եթէ պէտք է՝ մնացեալ բառերն ալ).-

- ա. Նաւահանգիստը որքա՞ն աղմուկ-իրարանցում կ'ըլլայ:
- բ. Դերմակ շոգեմալը հսկայ ծովաթռչունի կը նմանի:
- գ. Նաւաստին գինետուն մը մտաւ. ոստիկանապետը հետեւեցաւ անոր:
- դ. Նորէ՞ն բառախաղով կ'անցընես ժամանակը:

- ե. Չեռնափայտը ա՛ն եւ առա՛ջ՝ դէպի լեռնագագաթը:
- գ. Ի՛նչ գեղեցիկ ճարտարապետութիւն ունի մայրաքաղաքը:

ՀԱՏՈՒԱԾ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

- Կանոններ, նշումներ-

- *Քառասկիզբին՝ կ'ունենանք վ-*, իսկ քառի մէջ, երկու շայնաւորներու միջեւ, ընդհանրապէս՝ *-ւ-*: Այսպէս՝ տնել, հազիւ... Քառի մէջ, քաղաջայնէ ետք, *-վ-* հնչիւնը կրնայ նաեւ գրուիլ *-ու-*, ինչպէս՝ անուանի, նուազ:
- *Քառամէջի -վ-* երբ քիչ են, եւ ունին իրենց բացարրութիւնը. *-Նաւավար, քաղաքավար, գառիվար՝ քարոյ քառեր են, որոնց մէջի -վ-ն երկրորդ արմարին սկիզբի գիրն է: Իսկ ժողվել, սորվիլ քառերուն մէջ կ'երևին ժողով, սովոր արմարները:*

- ♦ Հազիւ ծեր նաւավարը եւ ես նաւակ մտ եր էինք, տեսայ, որ մարդը մեր ետեւէն կուգայ. զիս հսկողութեան տակ առած էր:
- ♦ Ես ծերունիին դարձայ եւ հարցուցի. «Այս անծանօթը ի՞նչ կ'ուզէ մեզմէ»:
- ♦ Նաւավարը պատասխանեց. «Երկու-երեք դրո՛ւշ տուէք, եւ ձեզ հանգիստ կը ձգէ»:
- ♦ Ամբողջ ճամբու տեսողութեան, լրտեսը զիս կը դիտէր. աչքերը չէր հեռացներ դէմքէս:
- ♦ Ան կը հարցնէր ծերունիին, թէ ի՛նչ կ'ըսէի: Ծերուկը կը պատասխանէր, որ ֆրանսացի եմ եւ շատ նեղուած եմ, որ զիս կը հալածեն:

6

ԳՈՅԱԿԱՆ - 2

Ա - Գոյականի հոլովները (Վերաքաղ)

- ♦ Մեծաքի գոյականներ կը հոլովուին կանոնաւոր, այսինքն՝
 - սեռական-տրական. եզակի՝ ի(ն) եւ յոգնակի՝ ու(ն).
 - բացառական՝ է(ն).
 - գործիական՝ ով:
- Այսպէս՝**
- . եզակի.- վտանգ, վտանգի(ն), վտանգէ(ն), վտանգով
 - . յոգնակի.- վտանգներ, վտանգներու(ն), վտանգներէ(ն), վտանգներով:

◆ Անցեալ տարուընէ գիտես, որ կան նաեւ անկանոն հոլովուող գոյականներ: Այսպէս՝

- օր, տարի (սեռ.-տրակ. եւ բացառկ.՝ -ուան, -ուրնէ, գործիականը՝ կանոնաւոր).
 - զարուն, աշուն (զարնան, աշնան - մնացեալը՝ կանոնաւոր).
 - ամառ, ձմեռ (ամրան կամ ամառուան, ձմրան կամ ձմեռուան - մնացեալը կանոնաւոր).
 - հայր, մայր, եղբայր (հօր, հօրմէ, հօրմով...).
 - քոյր, կին (քրոջ, քրոջմէ, քրոջմով...)
 - մարդ, հայ, տղայ (մարդու... - մնացեալը՝ կանոնաւոր).
 - Իտալիա, Թուրքիա (Իտալիո)... - մնացեալը կանոնաւոր).
 - քաղաքավարութիւն (քաղաքավարութեան, քաղաքավարութենէ, քաղաքավարութեամբ).
- = Յոգնակիի մէջ բոլոր այս անկանոնները կը կանոնաւորուին, բացի մարդ եւ տղայ գոյականներէն, որոնք ունին երկու ձեւերն ալ.-
- . Մարդեր, մարդերու, մարդերէ, մարդերով. մարդիկ, մարդոց, մարդոցմէ, մարդոցմով:
 - . Տղաներ, տղաներու, տղաներէ, տղաներով. տղաք, տղոց, տղոցմէ, տղոցմով:

Յիշե՛նք.-

- Սեռէ եւ որոշ սեռական-տրականներ գրել՝ օրուայ, տարուայ, ամառուայ... Միշտ՝ օրուան, տարուան, ամառուան...

1. ճշդ՝ սեւ գիրերով տրուած գոյականներու հոլովը (միասին ըսէ՛ ուղղկ.-հայցկ. եւ սեռկ.-տրակ)

- ա. Ոստիկանապետը կը պահէր քաղաքավար երեւոյթը:
- բ. Գարօն Կիպրոսէն Յունաստան կ'երբար, եւ Թուրքիոյ հողը կսխալ չէր ուզեր:
- գ. Այդ պահուն, լրտեսը մօտեցաւ նաւակին՝ պայուսակը յափշտակելու համար:
- դ. Գարօն յամառութեամբ կը մերժէր անցագիրը ցոյց տալ՝ նոյնիսկ նստած տեղէն: Երէ տեսնէր բրբական անցագիրը, գիտէր գլխուն գալիքը:
- ե. Պանք Օքսմանի գրաման նախօրեակին պատահած այս դէպքը պատմուած է Գարոյի յուշեմէջ: Գրատունը տեղի պիտի ունենար նոյն տարուան Օգոստոսին:
- զ. Պոլսոյ, Իզմիրի եւ միւս քաղաքներու բոլոր բաղերը լրտեսներու հսկողութեան տակ էին:

2. Տո՛ր գոյականները՝ պահանջուած քիով (եզակի-յոզնակի) եւ հոլովով.-

ա. ելեմուտք՝ եզկ., գործկ.	բ. տղայ՝ յոզնկ., բացոկ.
գ. լրտես՝ յոզնկ., գործկ.	դ. պահ՝ եզկ., սեռկ.-տրկ.
ե. եղբայր՝ եզկ., բացոկ.	զ. կրթութիւն՝ եզկ., գործկ.
է. մարդ՝ յոզնկ., սեռկ.-տրկ.	ը. Անգլիա՝ եզկ., սեռկ.-տրկ.
թ. ձմեռ՝ եզկ., սեռկ.-տրկ.	ժ. քաջութիւն՝ եզկ., բացոկ.

Բ - Գոյականակերպ ածանց-մասնիկներ

- Շարք մը գոյականներ կազմուած են որոշ գոյականակերտ (այսինքն գոյական շինող, կազմող) ածանց-մասնիկներով, ինչպէս՝ -արան, -ութիւն:
- Երբ գոյականակերտ ածանցը կ'աւելնայ պարզ արմատի մը վրայ (վարժ-արան), կը կազմէ ածանցաւոր բառ մը: Իսկ երբ կ'աւելնայ բարդ բառի մը վրայ (բարեկրթ-ութիւն), կը կազմէ բարդածանցաւոր բառ մը:

3. Պծիկով մը իրարմէ գատելով՝ արտագրէ՝ արմատ(ներ)ը եւ մասնիկը.-

- դասարան	- քաջութիւն
- քաղաքավարութիւն	- քննիչ
- նաւակ	- հայրիկ
- վերադարձ	- ընկերուի
- պարտիզպան	- ելեմտական
- միջուկ	- զինեալ

4. Հետեւեալ ածանցներէն ամէն մէկով կազմէ՝ ածանցաւոր կամ բարդածանցաւոր գոյականներ - երկութական: Վերջին երկուքը՝ նախածանց մասնիկներ են (Մի՛ առներ թ. 3 վարժութեան բառերը):

- արան
- ութիւն
- իչ
- ակ
- իկ
- ուի

- պան
- ք
- իք
- ոյք
- որդ
- ուածք
- ում
- վեր(ա)-
- արտ(ա)-

Գ - Քերականական լուծումի վերաբաղ

- Գոյականի՝ մեզի արդէն ծանօթ քերականական պաշտօններն են.-
- Ուղղական հոլով՝ ենթակայ.
- Հայցական հոլով՝ ուղիղ խնդիր.
- Մեռական հոլով՝ յատկացուցիչ.
- Տրական հոլով՝ անուղղակի խնդիր:

5. Քերականական լուծում՝ քի 1 վարժութեան հետեւեալ բառերուն.-

Օրինակ՝ Ոստիկանապետը - Հար գոյական, եզ., ուղղ. հլվ., ենթակայ կը պահէր ստորոգիչին:

- ա. երեւոյթը.-
- բ. Թուրքիոյ.-
- գ. մտակիմ.-
- դ. անցագիրը.-
- ե. գրատուր.-
- զ. քաղաքներու.-

6. Շարահիւսական վարժութիւն: Նախադասութիւնները վերածէ՛ իրենց նախագիծին.-

- ա. Ոստիկանապետը այդ ճամբորդին անցագիրը պահանջեց:
- բ. Առիւծը երեք անճարակ կենդանիները հրտիրեց:
- գ. Գարօն մօտեցաւ ծերուկ մտավարին:
- դ. Հայը անցագիրը չտուտ ոստիկանին:

Օրինակ՝ ա. ը.-

<i>Ոստիկանապետը</i> Գոյկ., ենթակայ	<i>այդ</i> Յուցկ., որոշիչ	<i>ճամբորդին</i> Գոյկ., յատկացցչ.	<i>անցագիրը</i> Գոյկ., ուղիղ խնդ.	<i>պահանջեց:</i> Բայ, ստորոգիչ
---------------------------------------	------------------------------	--------------------------------------	--------------------------------------	-----------------------------------

բ.	Առիծք	Երևք	անճարակ	կենդանիները	հրախրեց:
----	--------------	-------------	----------------	--------------------	-----------------

գ.	Գարժ...	
----	----------------	--

դ.	Հայր ...	
----	-----------------	--

7. Վերի նախագիծերդ ընդօրինակելով՝ կազմել՝ մեկական նոր նախադասություն (Օրինակ տես՝ ա.ք).-

Գոյկ., նմբակայ Նառավարը	Ցուցկ., որոշիչ այս	Գոյկ., յատկացցչ. երկարատարդին	Գոյկ., ուղիղ խնդ. պայտուակը	Բայ, ստորոգիչ շալկեց:
-----------------------------------	------------------------------	---	---------------------------------------	---------------------------------

բ.

գ.

դ.

ՀԱՏՈՒԱԾ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

- Կանոններ, նշումներ.-

- **Չանագանե՛նք՝**
- Ջննություն, քննել, զննել՝ **երկու ն-ով**: # **Գննել**.
- Անցագիր # **անճնաբույր**:
- Պետ **և** պետ(ք) **արևարմները**: **Առաջիննն կը արանանք՝** ոստիկանապետ, խմբապետ, պետություն, պետական... **երկրորդնն՝** անպետք, անպիտան, պիտանի...
- **Յիշե՛նք՝**
- բարեկիրք **բարի կատոյցը՝** բարի + ա + կիրք (ի + ա → ե) - **և** **անշուշտ՝** ուղղագրությունը՝ **ե-ով**:

- բարեկիրք *բարի կատոյցը*՝ բարի + ա + կիրք (ի + ա → ե) - *եւ անշուշտ՝ ուղղագրութիւնը՝ ե-ով*:
- ◆ Ըսի, որ ֆրանսական քաղաքացի եմ, թուրքիա ելեւնուորի հարց շունիմ, եւ ուրեմն բնաւ պարտաւոր չեմ իրերս քննել տալու:
- ◆ Ոստիկանապետը, պահելով բարեկիրք ու քաղաքավար երեսոյթը, կրկին նաաւարին միջոցով ինձմէ խնդրեց ցոյց տալ անցագիրս:
- ◆ Մինչ ես կը խօսէի ոստիկանին, լրտեսը մօտեցաւ նաակին՝ պայտասակս վերցնելու համար: Չեմնափայտովս այնպէս իջեցուցի ձեռքին, որ պայտասակը ձգեց ու ետ փախաւ:
- ◆ Ոստիկանապետը չընդունեց, որ հիւպատոսարանէն մարդ բեր ուի. եթէ իսկապէս ֆրանսացի ըլլայի, այն ատեն ի՞նչ պիտի ըսէին հիւպատոսին:

7

ԳՈՅԱԿԱՆԻ ՆՈՐ ՊԱՇՏՕՆՆԵՐ

Ա - Գոյական-ստորոգելի

- **ՅԻՇԵՅՈՒՄ.**- Գիտենք, որակական ածական մը, երբ էական-բայ ստորոգիչին միացած է, ենթակային «ինչպէս ըլլալը» ցոյց կուտայ: Այս մարդը բարձրահասակ է նախադասութեան մէջ, բարձրահասակ ածականը մարդը ենթակային **Ստորոգելին** է:

- **ՆՈՐՈՒԹԻՒՆ.**- Երբեմն ստորոգելին որակական ածական չ'ըլլար, այլ գոյական: Մարդը ոստիկանապետ է նախադասութեան մէջ՝ ոստիկանապետ գոյականը մարդը ենթակային **Ստորոգելին** է:

- **Գոյական-ստորոգելին Ուղղական հոլով կ'ըլլայ:**

1. Ստորոգելին տրուած է սեւ գիրերով. նետով մը գայն միացո՛ւր ենթակային, եւ քովը ճշդէ՛ որակական ածակա՞ն, թէ՞ գոյական ստորոգելի.-

ա. Պահակին կեանքը միօրինակ էր:

բ. Պահակը բարձրահասակ մարդ մըն էր:

գ. Հանցը յանցաւոր էր, որովհետեւ տղոց խորովածը կերած էր:

դ. Հանցը մեր շունն էր. ան որկրամուլ էր, եւ բաւական գիրցած էր:

ե. «Այցելուները» գողեր էին, բայց հազիւ ձայն լսեցին՝ փախան: Ուրեմն անոնք նաեւ վախկոտ էին:

2. Չշփոթե՛նք Գոյական-ստորոգելին եւ Ուղիղ խնդիրը: Ենթական եւ ստորոգելին նոյն անձը կամ առարկան են (Լէյլանը մտրուկ մըն է): Իսկ ենթական եւ ուղիղ խնդիրը իրարմէ տարբեր անձեր կամ առարկաներ են (Լէյլանը մտրուկ մը տեսաւ):
• Մի՛ մոռնար էական բայի խոնարհումները՝ եմ, էի, եղայ, պիտի ըլլամ...

- Գտնե՛նք գոյական-ստորոգելին եւ իր ենթական.-

Այսպէս՝ Հանցը մեր շունն է:

• Ըունն - Գոյական ստորոգելի Հանցը ենթակային:

ա. Թրեմին հսկայ ծառ մըն էր:

բ. Տղան ձիուն ընկերը պիտի ըլլար:

գ. Լէյլանը մեր հիւրը եղաւ:

դ. Եղբայրներս մեր այգիներուն տէրերն էին:

ե. Քարայրը առիւծին բնակարանն է:

Ուշադիր.- Ստորոգելի չկարծե՛նք -ած վերջացած բայի մասերը, որոնց ետեւէն եմ, ես, է... էական բայ մը կուգայ: Երբ կ'ըսենք Լէյլանը քթենիին կապուած էր, գործ ունինք կապուած էր ստորոգիչին հետ. ստորոգելի չկայ:

3. Պաշտօններու կիրարկում: Նոյն բառը տարբեր նախադասութիւններու մէջ կրնայ ունենալ տարբեր պաշտօններ:

- Կը գործածեն ձի գոյականը (եզակի կամ յոգնակի) նախադասութեան մը մէջ՝

- իբր ենթակայ → Մեր ձիւն կը գարնէ, ուշադիր:

ա. իբր ուղիղ խնդիր →

բ. իբր յատկացուցիչ →

գ. իբր տրկ. հլվ. անուղղակի խնդ. →

դ. իբր ուղղկ. հլվ. ստորոգելի (էական բայով...) →

Բ - Ստորոգիչի լրացումներ՝ տեղի եւ ժամանակի

- Որոշ բառեր նախադասութեան մէջ ստորոգիչին քով դրուելով կը ճշդեն, թէ անոր գործողութիւնը ո՞ր, ե՞րբ... տեղի կ'ունենայ: Այսպէս՝ Լէյլանը առաջնորդեցի մեր ախտոր. կամ Գիշերը արջերը որսի կ'ելլեն:

- Այս օրինակներուն մէջ, ախտոր կը ճշդէ առաջնորդեցի ստորոգիչի գործողութեան տեղը, իսկ գիշերը՝ կը ճշդէ կ'ելլեն ստորոգիչի գործողութեան ժամանակը: Կ'ըսենք, որ անոնք Տեղի եւ ժամանակի լրացումներ են, ամէն մէկը՝ իր ստորոգիչին: Կը պատասխանեն յաջորդաբար ո՞ր եւ ե՞րբ հարցումներուն:

- Տեղի եւ ժամանակի լրացումները յաճախ կ'ըլլան Հայցական հոլով:

4. Սեւ գիրերով տրուած բառերուն համար ճշդէ՛ տեղի՛ լրացում, թէ՛ ժամանակի (առաջինին տակը աւելցն՛ւր S, երկրորդին տակը՝ Փ): Սլաքով մը զանոնք կապէ՛ իրենց ստորագիշիմ.-

ա. Ամբողջ ձմեռը մարդ չի մտներ Մթնածոր:

բ. Առտուն աղուէսը մտաւ իր որջը:

գ. Գիշերը տղաս նստած էր խոհանոցը:

դ. Թաղին տղաքը հաւաքուած էին մեր պարտեզը:

ե. Առտուան լոյսը արագ հասաւ մեր սենեակը. բայց ես հազիւ իրիկունը արթնցայ:

5. Ուշադի՛ր.- Տեղի կամ ժամանակի իմաստ ունեցող ամէն բառ ստորագիշի լրացում չկարծե՛նք:
- Օրինակ՝ երբ կ'ըսենք Գիշերը հասաւ, անշուշտ գիշեր բառը ենթակայ է:

- Սեւ գիրերով բառերը արտագրէ՛ եւ քովը գրէ՛ պաշտօնը:

Այսպէս՝ Ամառուան փառը միշտ հաճելի է մեզի համար:

Ամառուան - Յարկացուցիչ փառը գոյականին:

կամ՝ Ամառը Փարիզ պիտի երթանք:

Ամառը - Ժամանակի լրացում պիտի երթանք ստորագիշին:

ա. Գիշերը որսի կ'ելլեն Մթնածորի կենդանիները:

.....

բ. Մեր գիտացիները ձմեռը չեն սիրեր:

.....

գ. Առաւօտը կը բացուի. անտառը կ'արթննայ:

.....

դ. Էջ, կապիկ ու աղուէս՝ մտան քարայր:

.....

ե. Մեր մայրաքաղաքը Երեւանն է:

.....

գ. Ամենն շատ սիրած տեղս ծովափն է:

.....
.....

Գ - Անուղղակի խնդիր՝ բացատրական եւ գործիական հոլով

- Բացատրական եւ գործիական հոլովներով բառեր կրնան ունենալ զանազան պաշտօններ (զիտի տեսները առեւի ուշ): Յաճախ անոնք անուղղակի մասնակցողներ են ենթակային կատարած գործողութեան, ուրեմն կ'ըլլան Անուղղակի խնդիրներ:

ճ. Փակագիծի մէջ գրուած բառը վերածէ՝ իր բացատրական կամ գործիական հոլով ձեւին, աւաղորութիւն ընելով իմաստին: Բովը աւելցուր ի՛նչ հոլով ըլլալը.-

Այսպէս՝ Երբ կը բաժնուիմք մեր (բարեկամ) ... *բարեկամէն (բացառ. հոլ.)*, շատ տխուր էինք:

- ա. Դուք հետաքրքրուեցա՞ք այդ (բատրոն)
- բ. Մենք շատ նեղուած ենք ձեր (դասընկերներ)
- գ. Մանչուկը ուրախացաւ իր նոր (նուր)
- դ. Մի՛ պատմեր. զգուստ եմ այդ (պատմութիւն)
- է. Տղաքը խանդավառուած են իրենց նոր (համակարգիչ)
- զ. Աչքերը բաց էին, երբ կը բաժնուէր (Երեսան)

ՀԱՏՈՒԱԾ ՌԻՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

- *Կանոններ, նշումներ.-*

• Ամէն կը գրուի -է-ով (*նոյնը՝ ամէնօրեայ*), իսկ ամենքը, ամենէն եւ ամենա՝ կը գրուին -ե-ով:
• Չ՝ (*ապարարցով*) կը գործածուի միայն սահմանականի ներկային համար (*եզակի, երրորդ դէմք*):

- Ամէն երեկոյ, ես ձեռքերովս կը բակէի Լէյլանին կապը, եւ զինք կ'առաջնորդէի մեր ախոռին ամենալաւ անկիւնը:
- Աղուէր խելք բանեցուց եւ սա պատասխանը տուաւ Առիւծ-արքային.- «Ըիքս հոտ է՛ւտներ, որովհետեւ ծնած օրէս՝ հարքուխ եմ»:
- Մքնածորի միակ արտետը ձմրան սկիզբը կը փակուի. ամբողջ ձմեռը մարդ ոտք չի դներ աշխարհէն մոռցուած այդ անկիւնը:
- Գիշերը կու գայ, եւ Մքնածորի բնակիչները որսի կ'ելլեն: Արջերը տանձ կը հաւաքեն, իրարու հարուածներ կու տան, կը պարեն ձիւնին վրայ: